

Køge

Dom og straf var ikke ukendt i det gamle Køge, Christian den Førstes tilføjelser af 1450 til de oprindelige privilegier af 1288 – byen nævnes dog allerede 1170 – indeholdt drabelige bøderegeler til beskyttelse af både »Bysens Planker og Værn« og dannemænds gode navn og rygte med tilføjede trusler om at blive slået »til Kagen« ved manglende betaling, og frihedsberøvelse forudsættes 1584, hvor kongen beordrer byen til at fængsle og straffe eller udlevere desertører fra marinen. Retssagerne er godt kendt fra 1596, hvor rådstueprotokollerne er bevarede, allerede 1597 benådedes et fruentimmer, der var fængslet for »hendes Løstgitheds og onde Levnets Skyld«, mod at opgå på kagen og står der hele dagen, således at hun atter ville blive sat i kælderen, hvis hun gik ned for tidligt. Det reviderede regnskab for 1605-06 omtaler udgifter til »Haandklør« og halsjern, og 1613-14 ankes over bl.a. fortæringsudgifter i en sag, der endte med to misdæderes henrettelse, idet de dømtes konfiskerede midler slet ikke svarede til omkostningerne.

Fængslet var her som ellers i rådhusets kælder, et rådhus kendes fra ca. 1550, næppe tidligere. Historien skildrer fængslerne som mørke, skumle og urenlige aflukker i kælderen, et aflukke kaldtes i 1665 »Troldkonekjælderen« med en henvisning til de berygtede sager »Køge Huskors« ca. 1612-15, hvor i alt 15-16 kvinder brændtes i Køge for hekseri, begyndende med, at djævelen klukkede som en høne, der kaldte sine kyllinger sammen, og senere forskrækkede flere børn. Den først henrettede var Johanne Thomeses, der tilbragte fire måneder i rådstuekælderen i

1612, inden hun som dømt i to instanser brændtes, men mange fulgte hende i troldkonekælderen og på bålet. Mange drabssager, herunder kvinders barnemord, endte med halshugning efter fængsling i kælderen – man undrer sig over, at Køge engagerede skarpretteren fra Næstved og ikke havde sin egen. Den værste mordsag, hvor selve borgmester Mads Ravn anstiftede, at hans anden hustru Alhed og en amme forgav hans datter af første ægteskab med rottekrudd for at beholde hendes mødrearnav, blev dog

Bankesignaler har altid været brugt i fængsler og arresthuse.
Her er et såkaldt bankealfabet
på en opslagstavle i Køge Museums arkiv.

KØGE

*Det gamle arresthus rummer nu kontor og arkiv for Køge Museum.
Der er i dag offentlige toiletter i stueetagen!*

ført i København, hvor de to kvinder halshuggedes 1635, medens han døde i Blaataarn 1636 og udløste en flerårig proces om både arven og hans begravelse »i Høj og hedensk Jord«, hvorimod hustruen efter kgl. benådningsbrev kom »i Kirkegaard med baade Hoved og Krop«.

Lad os efter disse rædsler smile over de unge mennesker i 1686, der spillende på en violin bortførte et majtræ og naglede det fast til kagen. De blev fængslede i kælderen, men løsladt mod kaution, og selvom træets ejer krævede synderne dømt til arbejde på Bremerholm, nøjedes den fornuftige birkedommer fra Lellinge birk, der uvist hvorfor beskikkedes som sættestemmer, med bøder. Naturligvis var der også banale forbrydelser. En kvinde, der i 1719 havde stjålet fødevarer for 8 mark, blev dømt til to nætter og dage på vand og brød, gabestok og forvisning fra byen, sådan!

1798 anførtes, at kælderrummene var mindre tjenlige for arrestanternes helbred og kun burde anvendes til grumme forbrydere, men først i 1855 byggedes et regulært arresthus i Nørregade 2, fortsat i forbindelse med retssalen på rådhuset. Muligt var baggrunden den nylige koleraepidemi, der ramte de fængslede i kælderen, men desuden var Køge atter i opgang efter en lang nedgangsperiode og kunne optage de nødvendige lån til på éngang at bygge arresthus for byen og tilgrænsende landjurisdiktioner – amtet betalte dog sin del – for 13.295 rdl. og et nyt fattighus. At en ny arrestbygning var en alvorlig sag, ses af, at det til projektet afsatte beløb udgjorde mere end kommunens samlede årsindtægt!

Den mangeårige arrestforvarer *Emil Holms* (1870-1903) dattersøn, forfatteren *Emil Bønnelycke*, beskriver bedstefaderens kæmpekræfter, når han ekspederede fulde finske sømænd i kachotten, hans frygtindgydende nøgleknippe, jerndøren fra dagligstuen til arrestdøren, det vældige jerngitter fra gulv til loft samt arrestgårdens stråleformede fangegårde som udsnittet af et stort vognhjul og det lille stykke grønsvær som et glimt af naturen, for at fangen ikke skulle glemme, hvordan den så ud. »Inde i Midten af

Den gamle gitterdør indgår nu i sikkerheden i Køge Museums arkiv.

dette store Edderkoppespind sad Jordens mest fredssommelige Edderkop, Bedstefader, og røg lang Pibe og fulgte fra Kontorets Forhøjning ved Vinduerne Fangernes Færd.«

En god kilde til arresthusets udvikling er de tilbagevendende inspektioner med omhyggelige og uhyre fornuftige pålæg som f.eks. (1908) anlæg af en jerntrappe mellem 1. sal og stuen for at redde fangerne i overetagen i tilfælde af brand, og montering af vandfad, vandkande og håndklæde i cellerne. Det mindste, der kunne befordre sikkerheden, var ikke for småt, det var for farligt at betjene gashanerne med ståltråd (1909). Teknikken stiger. 1913 anbefales elektrisk ringeledning med klokke både i arrestgangen og i arrestforvarerens kontor. Dennes løn var selv med tillæg af 400 kr. til pigehold ikke til at leve af, men det hjalp, at han også en overgang var reservepolitibetjent med både løn og uniform og førte pantebøger for byfogedkontoret (1917). Uhyggeligt var det, at to celler med ovenlys, der ligeledes i 1917 benyttedes af militæret, kunne gøres mørke.

KØGE

Fra 1921 foreligger ud over tilsynsprotokollen en årsberetning, i mange år skrevet af den navnkundige politimester og politiker *Vagn Bro*. Generelt roses arrestforvareren. At også de ansatte kunne føle tjenesten som en frihedsberøvelse, ses af, at arrestforvareren i 1931 ansøgte om en ugentlig friaften, men at arresthusets bestyrelse »under Hensyn til den Indrømmelse, Bestyrelsen har gjort med Hensyn til Arrestforvarerens aarlige 14 Dages Sommerferie, ikke finder Grund til for Tiden at anbefale Andragendet«. I 1937 omtales dog en afløser til fridage og ferier, så noget er der sket. Den lokale sognepræst kom først i 1946 – her er sket store forbedringer til i dag – men fru

tandlæge Thyssen, Haslev, besøgte i 21 år til sin død i 1951 månedligt arresten for Kirkens Korshær, lad hende også blive hædret her. I 1939 havde arrestforvareren atter ekstraarbejde som hjælp til at bære protokoller for dommeren fra dommerkontoret til retslokalet for 600 kr. årlig samt 2 kr. pr. retsmøde, hvor han var til stede. Et indicium for, at 1945 var et meget travlt år, er, at lægen, der kom 20 gange i 1939, kom 219 gange i 1945. 1938 påtalte arresthuslægen væggenes mugpletter, der inficerede maden i spisekammeret. 1961 nævnte han, at den indsatte i celle 9 flere gange på et hængende hår var reddet fra druknedøden, når regnvandet løb ned i cellen i stedet for i tagrenden.

Publikumsindgangen til arresthuset.

I dag forbydes rygning overalt, bortset fra celler og besøgsrum. 1948 var det en velkommen liberalisering, at der ikke længere krævedes udtrykkelig tilladelse fra politimesteren til rygning.

Gode menneskelige relationer var ikke udelukkede. I et stort dobbeltinterview i 1979 af vaneforbryderen Alex »Tittenberg« og den fhv. kriminalassistent (og borgmester) Åge Lund hører vi, at Tittenberg var så husvant, at han efter politiafhøring selv gik over Torvet til arresten og ringede på. Med stolthed fortæller han om sit frækkeste kup, tyveri af 500 kr. på dommerkontoret umiddelbart efter tilståelse i anden sag! Han gjorde sig altid umage med ikke at ødelægge noget, hvor han stjal, så man vidste altid, hvornår det var ham.

Fra 1945 og fremefter fremhævede Vagn Bro næsten hvert år arrestens alder – ordet »kassabel« gik igen – og anbefalede byggeri af en ny arrest. Kun på grund af arrestforvarerens og hans hustrus store properhed fandt han forholdene overhovedet forsvarlige. Overvejelser om bygning af en ny arrest ses helt tilbage til 1918, men det varede 59 år. En overgang så det ud til, at modstand fra naboerne til den grund, Justitsministeriet for længst havde købt til formålet, ville opnå flertal i byrådet for at nægte byggetilladelse, men så galt gik det heldigvis ikke. Den tid var forbi, hvor en arrest kunne bygges for 13.295 rdl., det billigste tilbud for den nye politistation og arresthus – separate bygninger, men naboer og forbindelsesgang – var 14 mill. kr., og ombygningen af den gamle arrest, der 1979 frededes, til kontor og arkiv for Køge Museum samt offentlige toiletter og baderum, kostede mere end 4 mill. kr., bl.a. kostede genbrug af de gamle tagsten dyrt.

Den nye arrest, der fik en kapacitet på 48, fik hele 4 produktionsværksteder – tidligere kendtes kun celloarbejde som samling af julepynt og tøjklammer – 4 besøgsrum, en biblioteksfilial, fangerne har jo god tid til at læse, samt undervisning i mange fag. Som den første arrest i landet fik den vinduer i normal højde.

Fangeflugt er den evige bekymring. I 1976 nævnte arrestforvarer Ermstrand stolt, at først ved fjerde

Langt fra alle arresthuse har en sådan imponant barberstol, men alle indsatte i arresthusene kan blive klippet, selvom de må tage til takke med en almindelig cellestol.

slag med en spids lægtehammer fremkom en revne i panserglassvinduet, og dertil kom en ringmur, men i de følgende år fortælles om lejlighedsvis undvigelses. 1979 flygtede ni på én gang, muliggjort af det udstrakte fællesskab, idet flugten udgik fra det store opholdsrum; tremmerne i en branddør oversavedes med en til nedstryger tilfilet brødkniv, hvorefter alt træværket omkring låsetøjet udboredes, og der via en brandtrappe var adgang til en gård, hvis mur kun var 2 meter høj. Blot i de første fire år efter 1977 flygtede i alt 29 fra det »flugtsikre« fængsel. Flere gange nævnes flugt gennem hul i hegnet under gårdtur, således da den internationale narkoforbryder Ramadan Iljazovski flygtede i 1989 – rygtevis taltes om, at han havde udlovet en dusør på 200.000 kr. for at arran-

Cellegang med sluse fra celleområdet til kontorer, besøg mv.

gere flugten. Også luftlamellerne i cellerne var et ømt punkt. Mere sørgmuntret hører vi i 2002 om fangen, der stak af og tog en taxa, men anholdtes i Ishøj og førtes tilbage til arresten, men fik lov til at betale taxaen først. Og lad os ikke glemme fangen, der i 1977 overraskedes i et træ, da det begyndte at dryppe fra dette.

Selvom en kriminalinspektør efter Iljazovskis undvigelse betegnede flugt som fangernes sikkerhedsventil, var det åbenbart, at det skulle modvirkes. Allerede i 1977 blev ringmuren på 3 meter forhøjet med en 85 cm pigtrådsspærring. 2003 kunne kun 12 indsatte, altså en fjerdedel, efter tur få »stort fællesskab« hver fjerde dag mod tidligere hver anden dag, medens de øvrige måtte nøjes med samkvem to og to. Ubegrænsede indbyrdes besøg i cellerne var ikke tilladt, de svage fanger måtte ikke prisinges de stærke (2000). Nærheden til København muliggjorde anbringelse af sommetider stærkt belastede fanger, 1996 var medlemmer af Bandidos (men ikke Hell's Angels)

anbragt, hvilket medførte skærpet patruljering og stopforbud på ringvejen nær fængslet. Under den store nordiske rockerkrig blev en celle engang i 1990'erne angrebet med en granatkaster. Ikke alt var skrøbeligt, da Vridsløselille i 1995 ramtes af masseflugt efter gennembrydning af muren med en gummed, kunne Køge glæde sig over, at muren der var sikrere.

De nødvendige restriktioner for at kunne hindre flugt og modtage farlige københavnske fanger – man skaffede plads bl.a. ved at sende mere medgørlige fanger til Jyderup – fremkaldte kritik fra Folketingets Ombudsmand, der krævede mere fællesskab (2001), særlig udnyttelse af en større gård til gårdtur i stedet for de små gårdtursarealer. Politimesteren og arresten protesterede, men uden held. For at modvirke, at der udefra kastedes ting ind til fangerne, måtte man som modtræk forhøje ringmuren til 5 meter og indsætte nye overvågningskameraer, ligesom beplantning fjernes. Den usikre løsning, der kostede 3 mill. kr.,

KØGE

fik arresten til i langt højere grad at ligne et klassisk fængsel. Fangevelfærd er ønskværdig, men dyr og kan have bivirkninger.

Betydelige omkostninger kan ikke undgås. I skrivende stund nævner *Dagbladet* et nyt alarmsystem til Køge og Hillerød arresthuse samt to afsoningsfængsler, samlet pris 30 mill. kr.!

Modsat flugt hører vi aldrig om vold fra fangerne mod de ansatte. En kvindelig betjent – Køge fik som en af de første kvindeligt personale, hvilket også muliggjorde anbringelse af kvindelige fanger – sagde 2002, at hun i påkommende tilfælde kendte nogle beskidte tricks, men det ses, at disse aldrig havde været taget i brug.

Langvarig varetægtsarrest er et evigt problem. I det 17. århundrede sad en præstefru (!) i 455 dage for tredjegangs hor, inden hun forvistes fra byen, og i 1982 ventede en fange 2 år på sin dom.

Maden optager altid fangerne. 1984 klager en indsat over, at »betjentene spiser vores mad« ved kun at give fangerne én skive kød og spise resten selv, men politimester Cornelius Larsen riposterede skarpt, at nylig havde en københavnsk forsvarer (advokat Jørgen Jacobsen) i en pause spist frokost i arresten og bagefter rost maden. Samme år fortæller *Køge Egnen* om den gode julemad, flæskesteg og ris à la mande, med nisseøl og efterfølgende bankospil med smågevinster.

*Som et af otte arresthuse er Køge udstyret med sikringscelle.
Arresthuse med sikringscelle kan modtage indsatte fra andre institutioner.
I 2009 var der i Køge 18 anbringelser i sikringscelle.*

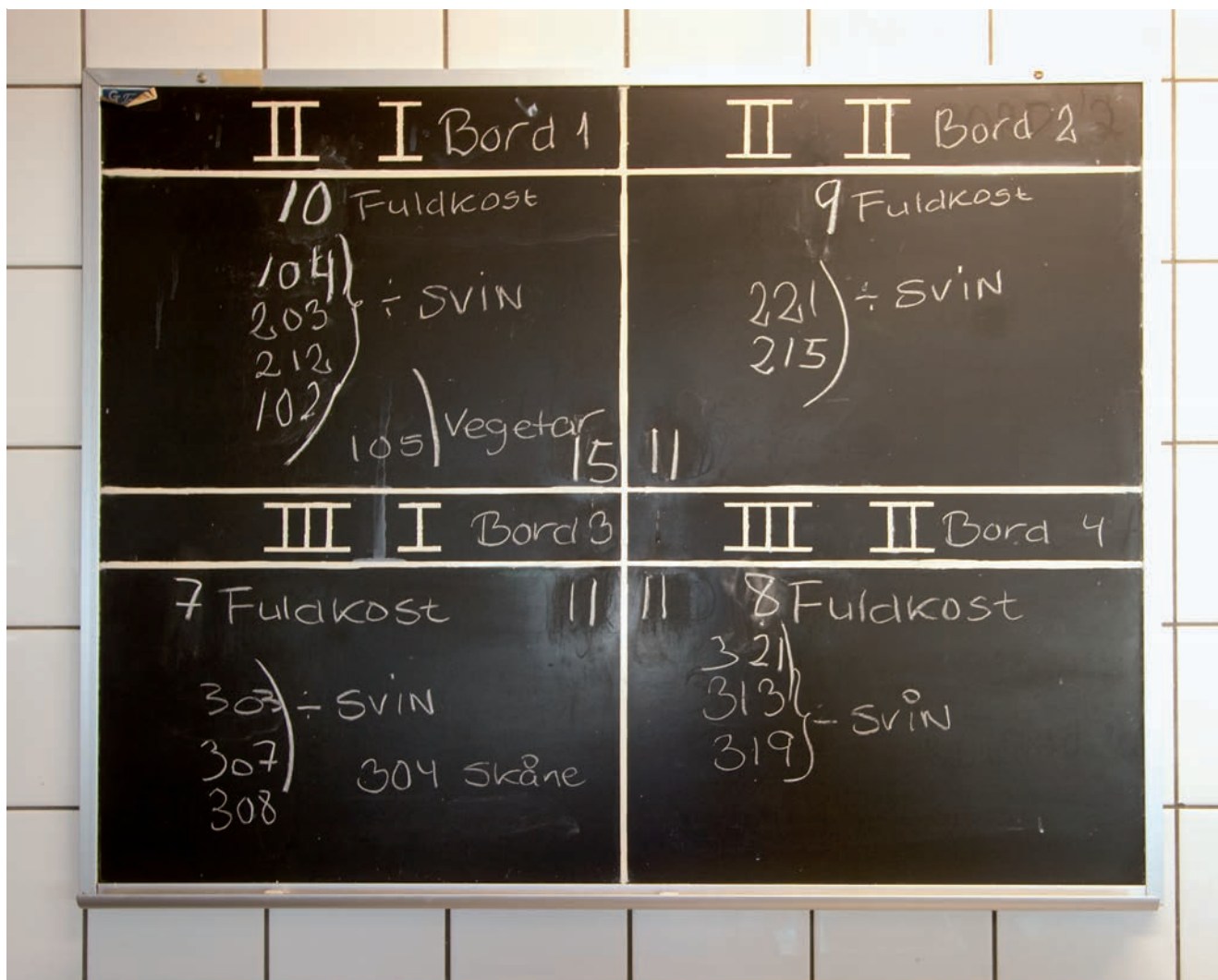
KØGE

Kapaciteten er fortsat 48 og udnyttelsesprocenten i 2009 så høj som 98,5.

Lad os ende kapitlet med lidt forsigtig optimisme. En arrestant, hvis indtil da 13 måneder lange arrest havde kostet ham »min lejlighed, min hund og min kæreste« – i denne rækkefølge – og som imødeså en meget lang dom, koncentrerede sig om de gode undervisningstilbud og muligheden for en afgangsprøve (Dagbladets overskrift 28. maj 2005 »Lærebøger giver håb bag tremmerne«). Medens vi i 1977

hører om en fange, der døde af en overdosis heroin, er et nyligt forsøg (2008) på nul stof i arresten ikke uden succes, en tidligere hashmisbruger havde været »clean« i indtil nu fire måneder.

Og endelig er jeg overbevist om, at den værkme-ster, der i sin fritid optrådte for børn som trylle- og troldekunstner (Dagbladet 22. april 2006), har taget den samme menneskelige dimension ind i sit daglige arbejde i det store arresthus' gode produktionsværksteder!

Køge har, ligesom andre store arresthuse, eget køkken. Maden fordeles til afdelingerne på fire »borde«. De indsatte spiser på cellen. Kostreglementet regulerer retterne og deres sammensætning, og de indsatte kan vælge mellem fuldkost, svinefri kost og vegetarkost. Særlige diæter leveres også.